

УДК 159.9 + 159.923 + 37.047

**ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ
ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДОЛАННЯ**

Ольвія Висоцька

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: olviv@writeme.com*

Досліджено специфіку формування психологічних бар'єрів під час вивчення іноземних мов, їхні особливості та можливості подолання в умовах сучасного ВНЗ у роботі зі студентами різних спеціальностей. Проведено огляд сучасних літературних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Проаналізовано публікації, які висвітлюють процес формування психологічних бар'єрів у вивченні іноземних мов, їхні особливості та можливості подолання. А також проведено власне дослідження особливостей формування психологічних бар'єрів у вивченні іноземних мов, що ґрунтується як на аналізі опублікованих матеріалів, так і на узагальненні власного досвіду.

Ключові слова: психологічний бар'єр, вивчення іноземних мов, професійне становлення викладача, методика викладання іноземних мов.

1. Постановка проблеми

Інтеграція у світове співтовариство не тільки ставить перед нашою державою нові завдання, а й висуває нові вимоги до вирішення вже наявних. Це стосується як різних галузей господарства, так і системи освіти; зокрема актуалізується питання вивчення іноземних мов, без чого неможлива підготовка фахівців міжнародного рівня. Проте це завдання має багато аспектів, котрі потребують ретельного розгляду. У той час, як деякі з них є добре вивченими, дослідженню інших ще не приділено достатньої уваги науковців. Саме розгляду одного з таких аспектів присвячене наше дослідження.

Організація навчального процесу з вивчення іноземних мов у сучасних умовах змушує педагогів не тільки задіювати всі наявні для цього можливості, а й постійно шукати нових. Розв'язання цієї проблеми потребує максимально повного використання як наявних психологічних ресурсів тих, хто навчається, так і оволодіння педагогами сучасними засобами та методами психологічного впливу у процесі психолого-педагогічної взаємодії [1]. Зокрема постає завдання виявлення та подолання психологічних бар'єрів, які досить часто виникають під час вивчення іноземних мов.

Мета статті – дослідити специфіку формування психологічних бар'єрів у вивченні іноземних мов, їхні особливості та можливості подолання в умовах сучасного ВНЗ.

2. Сучасний стан дослідження проблеми

До вивчення проблеми психологічних бар'єрів неодноразово зверталися як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники [1–5]. Психологічні бар'єри, що перешкоджають спілкуванню іноземною мовою, отримали назву “мовного бар'єра”. Мовний бар'єр проявляється як індивідуальна, суб'єктивна неможливість використання наявних знань. Це своєрідний психологічний бар'єр мовлення, що проявляє себе в неможливості висловити свої думки, а також власну точку зору. Такий бар'єр наявний і в рідній мові, проте часто простежується саме під час вивчення іноземних мов.

У психології під бар'єрами розуміють певні перешкоди, що заважають досягненню взаєморозуміння між людьми; їх поділяють на змістові і психологічні. Змістові бар'єри є наслідком того, що одне й те ж явище можна трактувати по-різному. Незбігання смислів створює перешкоди для взаєморозуміння між партнерами. Механізм психологічних бар'єрів полягає в підсиленні негативних переживань і засад – сорому, відчуття провини, страху, тривоги, заниженої самооцінки тощо. Психологічні бар'єри проявляються в неадекватній ситуації пасивності, або ж навпаки, надмірній активності суб'єкта, що перешкоджає виконанню ним певних завдань [2].

Питання про психологічні бар'єри тісно пов'язане з суб'єктивними труднощами особистості, з якими вона зіштовхується під час виконання тієї чи іншої діяльності. Існує певний зв'язок між психологічними бар'єрами особистості та вадами її психологічних властивостей, насамперед, рис характеру. Вирішення проблеми психологічних бар'єрів актуальне у зв'язку з пошуком психологами шляхів підвищення ефективності діяльності. У цьому контексті проведено дослідження з проблем психологічної готовності особистості до діяльності. Тематика, що стосується самореалізації, також торкається питання подолання внутрішніх перешкод для реалізації особистості [5, с. 8, 9]. Зокрема, як зазначає автор, до таких обмежень належать боротьба спортсменів з несприятливими емоційними станами під час змагань, труднощі у спілкуванні, іноді це може бути внутрішній конфлікт тощо. Це ж саме можна сказати і про негативні переживання, що супроводжують процес вивчення мов.

Розглянувши наявні визначення, можна констатувати: *психологічний бар'єр – це внутрішня перешкода психологічної природи, що заважає успішному виконанню певної діяльності*. Оскільки процесу професійного самовизначення притаманні усі характеристики діяльності, відповідно, за наявності психологічних бар'єрів у цьому випадку він перебігає неоптимально, що призводить до небажаних результатів. Звідси постає завдання подолання перешкод у професійному становленні особистості. Причому це стосується досить широкого спектра професій – не тільки тих, у яких знання іноземної мови є основою фаху, а й інших, у яких знання мов належить до галузі фахової компетенції.

Зазначимо, що узагальнювальні різні визначення психологічних бар'єрів, наведені в довідковій психологічній літературі можуть виникати в особистості на світоглядному, соціальному, психологічному й психофізіологічному рівнях. Бар'єр фіксується тоді, коли наявна мета, і суб'єкт не може її досягнути через ті чи інші внутрішні перешкоди. Психологічний бар'єр – це суб'єктивна реакція, яка зумовлена: негативним ставленням, упередженістю, розходженням інтересів особистості з вимогами ситуації, переконаннями особистості, установками, непорозумінням тощо [цит. за 5, с. 19, 20]. Зауважимо, що психологічні бар'єри здатні виникати і розвиватися тільки з появою певних несприятливих умов розвитку особистості та її діяльності, що заважає розкриттю наявного у неї потенціалу. Вони можуть виникати, зокрема, із-за невідповідності звичних дій до нових ситуацій. Багато науковців

уважає, що психологічні бар'єри – це психічні стани, негативні риси характеру, навички, недоліки в інтелектуальному розвитку, нестача знань тощо. Відповідно, попередження і подолання психологічних бар'єрів пов'язують із вдосконаленням особистості, зокрема сукупності її професійно значущих властивостей.

Структура психологічного бар'єра відображає зміст передбачення успішності бажаної для індивіда діяльності. Його компоненти такі [5, с. 63]:

- переживання, пов'язані з мотивацією до досягнення мети;
- переживання, пов'язані з раціональною та ірраціональною оцінкою умов та наслідків досягнення мети;
- емоційні реакції на ситуацію досягнення мети;
- стан вольових можливостей у ситуації досягнення мети.

Розрізняють емоційну, когнітивну та мотиваційну складові психологічного бар'єра. Головну роль у його формуванні відіграє несприятливе передбачення особистості за оцінки ситуації виконання запланованої діяльності. Психологічні бар'єри перешкоджають успішному виконанню діяльності, оскільки спричиняють негативні переживання, що блокують її (діяльності) виконання, внаслідок чого з'являються стрес, фрустрація, конфлікт чи криза.

У більшості видів професійної діяльності простежуються такі психологічні бар'єри [5, с. 95]: **недостатня зацікавленість, лінощі; стан розпачу із-за нестачі інформації; невпевненість у собі; сумнів в успіху задуманого; побоювання можливих неприємностей і труднощів; страх перед невизначеністю ситуації.** Крім наведених, існує ще й чимало особливих бар'єрів, які трапляються лише в певних різновидах професійної діяльності, однак, вони потребують окремого розгляду.

Щодо можливостей подолання психологічних бар'єрів під час вивчення іноземних мов, зокрема варто зазначити таке. Успішність вивчення студентами іноземної мови багато в чому визначається тим, наскільки вдається передбачити та обрати спосіб та відповідну йому найефективнішу стратегію подолання психологічних бар'єрів, які виникли у навчальній діяльності студентів у вивченні іноземних мов. З огляду на це, дослідники розрізняють і вивчають такі стратегії: розвивальну, пасивну, захисну, депресивну й афективно-агресивну. Вибір способу подолання психологічних бар'єрів у навчальній діяльності значною мірою визначається здатністю студентів усвідомлювати ті зміни, які відбуваються в процесі опанування іноземної мови [3].

3. Результати дослідження

Успішність діяльності, професійної зокрема, залежить також від рівня знання іноземних мов, що безпосередньо стосується урахування цієї обставини у виборі майбутньої професії. Певні психологічні перешкоди на шляху до реалізації професійних намірів мають вигляд психологічних бар'єрів. Які психологічні перешкоди обрання професії пов'язані зі знанням іноземних мов? Насамперед, це – сумніви в тому, що наявний рівень знання мов допоможе опанувати та успішно виконувати певну діяльність. Це спричиняє негативні переживання, причому далеко не завжди пов'язані з наявним рівнем знань, а й і з здатністю їхнього застосування, певними ситуаціями, поточними завданнями, різними людьми, які є учасниками взаємодії тощо.

Чому ж вони виникають? Зокрема із-за нестачі знань:

- про власні внутрішні потенції для опанування мови;
- про вимоги майбутньої професії до рівня знань іноземної мови;

- про відповідність наявних знань мови до вимог професії;
- про можливості щодо подолання невідповідностей тощо.

Це можна проілюструвати на реальних прикладах із роботи з тими, хто перебуває на шляху до оволодіння майбутньою професійною діяльністю. Відповідно до вимог щодо рівня знань мов респондентом, можна виділити різні групи професій. Найвищі вимоги до знання мов висувають ті професії, де потрібно вести спілкування на фаховому рівні в режимі реального проміжку часу. Дещо нижчі вони за умови необхідності перекладати фахову літературу. Ще нижчі вимоги до тих фахівців, які спілкуються з іноземними колегами у своїй галузі, але безпосередньо не займаються перекладом. Проте можна констатувати, що знання іноземних мов є необхідним сьогодні для фахівців практично в усіх галузях.

Отже, розглянемо психологічні бар'єри професійного становлення, пов'язані також із наявним рівнем знання мов. Як зазначалось, психологічний бар'єр має місце тільки в одному випадку: якщо є мотив і можливість щодо виконання певної діяльності, проте індивід не може задовольнити наявне бажання із-за певних внутрішніх причин [5, с. 60]. На практиці абітурієнти – майбутні студенти – часто обирають професії, які висувають підвищені вимоги до рівня знання мов. В одних випадках це зумовлено можливістю здобути відповідний фах, високими заробітками, престижністю професії, впливом батьків, – що формує необхідний мотив до обрання певного фаху. Проте чим вищі життєві прагнення і чим сильніша мотивація до досягнення мети, тим більші сумніви щодо успішності досягнення бажаного. Особливо чітко проявляються психологічні бар'єри за необхідності одночасно оволодівати декількома іноземними мовами.

Згідно з наведеним, у психологічного бар'єра, у цьому випадку, повинні бути наявні всі властиві йому компоненти: емоційна, когнітивна і мотиваційна. Переважно студенти знають, що для оволодіння кількох професій вони повинні мати відповідні дані, належний рівень попередніх знань. Проте далеко не всі з них упевнені в тому, що зможуть пройти такий складний відбір на відповідність до вимог бажаної професії. Це і призводить до появи негативних переживань, що свідчить про наявність емоційної компоненти психологічного бар'єра. Розуміння ситуації, що склалася, прогноз щодо перспектив її розвитку, у тім числі набуття й урахування необхідних знань, становлять когнітивну складову. Відповідно, у такій ситуації формуються мотив до подолання перешкод на шляху до досягнення бажаної мети й організація діяльності, яка спрямована на подолання перешкоди, наприклад, організація належної підготовки. Результат цього процесу може бути різним, проте усі складові психологічного бар'єра професійного становлення наявні.

Щодо виявлення, урахування та подолання психологічних бар'єрів професійного становлення, пов'язаних із вивченням іноземних мов, варто зазначити таке. Згідно з сучасними науковими уявленнями, шлях до подолання бар'єрів – у формуванні покликання особистості. Відповідно, створено і впроваджено чимало психолого-педагогічних методик для профілактики та подолання психологічних бар'єрів у процесі фахового становлення. Зокрема для вирішення поставленого завдання розроблено структуру успішного професійного становлення, яка містить такі компоненти [7]:

- сукупність знань про наявний рівень лінгвістичних здібностей та інші важливі для успішного вивчення іноземних мов особистісні риси студентів (загальна структура та індивідуальні показники);
- необхідна інформація про наявний рівень знання мов з погляду професійних вимог (які за необхідних показників у них наявні чи достатньо виражені);
- знання про те, що робити у випадку недостатнього розвитку і які види діяльності їм доступні, небажані або недоступні.

Відповідно до наведеного, створено робочу модель процесу самостійного, адекватного обрання професії внаслідок усвідомлення відповідності наявних внутрішніх можливостей до вимог професійної діяльності. Заплановане передбачено реалізувати за допомогою:

- надання студентам необхідних знань з іноземної мови, а також про складові процесу підготовки та показники;
- надання знань про застосування іноземних мов у певній професійній діяльності, необхідні професійно значущі риси та їхній розвиток;
- надання знань про їхній власний наявний рівень знання мов та можливості подальшого прогресу;
- організація діяльності студентів, яка спрямована на усвідомлення ступеня відповідності між наявним рівнем знання мов, професійно значущими рисами та вимогами до професії, яку вони бажали обрати.

Як свідчить багаторічний досвід викладацької праці зі студентами, організована так праця з оптимізації їхнього професійного становлення дає змогу виявляти, урахувати та долати психологічні бар'єри, пов'язані з вивченням іноземних мов.

Виникнення психологічних бар'єрів під час вивчення іноземних мов може бути зумовлене впливом таких чинників:

- занижена самооцінка, невпевненість у собі;
- недостатня мотивація до вивчення іноземної мови;
- індивідуальні особливості сприйняття;
- індивідуальні особливості процесу запам'ятовування;
- недостатньо сформовані мовленнєві навички;
- відсутня віра в успіх, у власні сили;
- негативний попередній досвід навчання;
- відсутність позитивного досвіду спілкування;
- відсутність умов і можливостей для мовної практики;
- індивідуальні особливості взаємодії з викладачем тощо.

Подолати психологічні бар'єри можна за допомогою:

- формування адекватної самооцінки;
- формування стійкої позитивної мотивації до вивчення мови;
- формування інтересу до оволодіння матеріалом курсу і до процесу навчання;
- застосування сучасних методів інтенсифікації навчання;
- створення необхідного мовного середовища;
- вибору оптимальної стратегії подолання психологічних бар'єрів;
- застосування індивідуального підходу у навчанні тощо;

На цей процес впливають сприятливі та несприятливі чинники. Сприятливі чинники такі:

- висока психологічна та фахова компетентність викладача;
- знання та застосування інноваційних методів викладання;
- сформованість необхідних індивідуально-особистісних рис;
- наявність необхідних психологічних знань;
- застосування оптимальної стратегії подолання наявних психологічних бар'єрів;
- постійна цілеспрямована праця над вдосконаленням курсу та ін.

Несприятливі чинники:

- нестача психологічних знань, навичок і вмій у викладача;
- відсутність індивідуального підходу до тих, хто навчається;

- нестача необхідних психологічних знань;
- невміння зацікавити, мотивувати, переконати, пояснити;
- відсутність цілеспрямованості, наполегливості, працьовитості тощо.

Подолання психологічних бар'єрів під час вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі потребує постійного підвищення психологічної культури як викладача, так і тих, хто навчається, з метою максимального задіяння наявних психологічних ресурсів суб'єктів навчального процесу. Для реалізації запропонованого підходу потрібно забезпечити умови для реалізації співробітництва у педагогічному процесі, між викладачами та студентами.

4. Висновки

1. Проведений огляд літературних джерел свідчить, що питання психологічних бар'єрів у вивченні іноземних мов достатньо напрацьоване, проте не достатньо вивчені умови їхнього формування та подолання.

2. Психологічному бар'єру, пов'язаному з вивченням іноземних мов, властиві усі характеристики, притаманні будь-яким іншим психологічним бар'єрам, що свідчить про спільність їхньої природи.

3. Можливі шляхи виявлення та подолання психологічних бар'єрів, пов'язаних із вивченням іноземних мов, головні ті ж самі, що й в інших освітньо-професійних сферах, хоча й потребують певного урахування специфіки цього різновиду діяльності.

4. Подолання психологічних бар'єрів під час вивчення іноземних мов є важливою умовою для забезпечення їхнього успішного навчання у вищому навчальному закладі і є складовою єдиного процесу психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів цього процесу, що передбачає проведення комплексу заходів, спрямованих на їхнє виявлення та подолання.

У подальшому передбачено провести дослідження показників професійного становлення, що стосуються психологічних бар'єрів, пов'язаних із вивченням іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Висоцька О. Л. Психологізація навчального процесу з іноземних мов (дискурсні міркування) / О. Л. Висоцька // Дискурс іноземномовної комунікації. – Львів, 2002. – С. 445–452.
2. Каскевич А. А. Языковой барьер как психологический феномен при обучении иностранному языку / А. А. Каскевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.nauka.filol.pln.ua.
3. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Н. В. Сопілко. – Хмельницький, 2008. – 268 с.
4. Карпенко Г. В. Психологія праці та вибір професії : навч.-метод. посібник / Г. В. Карпенко. – Суми : Університетська книга, 2008. – 168 с.
5. Массанов А. В. Психологічні бар'єри в самовизначенні особистості / А. В. Массанов. – Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2010. – 371 с.

Стаття надійшла до редколегії 08.06.2015 р.
Прийнято до друку 14.09.2015 р.

**PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING:
PREREQUISITES OF FORMATION AND ORGANIZATION
OF THEIR OVERCOMING**

Olviya Vysotska

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: olviv@writeme.com*

The article investigates the formation of psychological barriers, their features and possibilities of their overcoming in learning foreign languages by students of different majors. A review of modern literary sources of both home and foreign authors is carried out. The analysis of publications that highlight the process of forming psychological barriers, their features and the possibilities of their overcoming is performed. Research of the features of psychological barriers in foreign language education based both on the analysis of the published materials and generalization of the autor's personal experience is conducted.

Key words: psychological barrier, studying foreign languages, professional growth of a teacher, methods of teaching foreign languages.